

Οι «Πετροχάρηδες» είχαν πολύ διαφορετική την υποδοχήν. Ἐνθουσίασαν σχεδόν εὐθὺς μετὰ τὸ ἀνοίγμα τῆς ἀυλαίας. Διότι εἶνε ἀπὸ τὰ δράματα τὰ συνδεόμενα ἀμεσώτερον μετὰ τὴν «λαϊκὴν» ψυχὴν, τὴν ὁποίαν ἐκπροσωπεῖ ἐν «ἀριστοκρατικῶν» λεγόμενον ἀκροατήριον εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἶνε, ἂν θέλετε, ἔργον καὶ διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ διὰ τοὺς ὀλίγους. Διὰ τοῦτο οἱ ἠθοποιοὶ τοῦ Συντάγματος ἔκαμαν θαύματα τὴν ἐσπέραν ἐκείνην καὶ ἐφάνησαν κυριολεκτικῶς ἀγνώριστοι. Δὲν λέγω διὰ τὸν κ. Φύρστ, ὁ ὁποῖος εἶνε ὑπέροχος ἠθοποιὸς καὶ παῖξεν ὅ,τι θέλει, καὶ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ἔκαμνεν ἕνα θαυμάσιον Πετροχάρην. Ἄλλ' ἂν ἡ Βασιλεῖα Στεφάνου ἔπαιξεν ἐξαιρετικῶς ὠραῖα ὡς Γιαννούλα, καὶ προπάντων ἡ Ἄγνη Ροζάν ὡς Λυγερή, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἔργου.

Οἱ «Πετροχάρηδες» εἶνε μακρὰ τραγωδία μονόπρακτος ὡς αἱ ἀρχαῖαι, μετὰ δύο διαλειμματα. Κάθε πράξις δηλαδὴ εἶνε ἀμεσὸς συνέχεια τῆς προηγουμένης. Εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν νύκτα, νύκτα ἐλέου καὶ τρόμου, ὁ γέρω Πετροχάρης, ὁ ὑπερήφανος υἱὸς τοῦ ἐνδόξου ἀγωνιστοῦ τοῦ 21, μανθάνει ὅτι ἀτιμάσθη ἡ ἀνεψιά του καὶ ἐπηρεύθη κάποιος Ἀλεξονίδης, — τοκογλύφος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀρπάξει τὴν περιουσίαν τῶν Πετροχάρηδων, — καὶ ὅτι δράστης τῶν δύο ἀτίμων ἐγκλημάτων ἦτο ὁ νέος Μάνθος, ὁ ἀνάξιος υἱὸς του, κηλιδῶν οὕτω τὸ τίμιον οἰκογενειακὸν ὄνομα. Ἡ ἀγανάκτησις του εἶνε ἀπεριόγραπτος καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν θέλει νὰ παραδώσῃ ἀμέσως τὸν Μάνθον εἰς τοὺς χωροφύλακας πού τὸν κυνηγοῦν. Ἀλλὰ σκέπτεται ὅτι ἔτσι θὰ ἐξετίθετο περισσότερον ἢ ὑπόληψις του καὶ ἀποφασίζει νὰ τὸν κρύψῃ εἰς τὸ σπῆτι. Ἡ ἰδέα του εἶνε νὰ τὸν κρύψῃ καὶ νὰ τὸν τιμωρήσῃ μόνος του. Καὶ πραγματικῶς, τὴν στιγμὴν πού ἐπιχειρεῖ νὰ δραπετεύσῃ ὁ Μάνθος, σπεύδων εἰς ἀντάμωσιν τῆς ἐρωμένης του, ἡ ὁποία τὸν περιμένει νὰ φύγουν μαζί, μετὰ τὰ κλοπιμαῖα, ὁ γέρω-Πετροχάρης τὸν κυνηγᾷ ὡς ἔξω, καὶ μετὰ μίαν τουφεκίαν τὸν ἐξαπλώνει νεκρὸν.

Μετὰ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὁ κ. Σ. Χαρλῆς (Παντελῆς Χόρν) κατόρθωσε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ σκηναὶς ἐξόχου δυνάμεως καὶ τραγικότητος. Διὰ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ «Ἀνεκτίμητου» τοῦ πρώτου τοῦ ἔργου, διὰ τὸ ὁποῖον ὠμίλησαμεν ἔδω, τοῦτο δὲν ἦτο ἐκπληκτικόν. Ὁ κ. Χαρλῆς ἔχει σπανίαν δραματικὴν φλέβα. Μία μάλιστα σκηνὴ τῶν «Πετροχάρηδων», ἐκείνη ὅπου ὁ γέρω-Πετροχάρης ἀποφασίζει τέλος νὰ κρύψῃ τὸν Μάνθον, καὶ δίδει εἰς τὴν γυναῖκα του τὸ κλειδί μιᾶς ἀποκρύφου καταπακτῆς εἰς τὴν ὁποίαν φυλάσσονται τὰ οἰκογενειακὰ κειμήλια, — τὰ ἅγια λείψανα, τὰ αἱματωμένα ροῦχα τοῦ γενάρχου, μαζί μετὰ τὰ ὁποῖα θὰ ἐγκλεισθῇ τώρα μοιραίως ἕνας ἀνάξιος ἀπόγονος, κλέπτης καὶ αἱμομίκτης, — εἶνε μεγάλη σκηνὴ πραγματικῶς. Δίδει μίαν φρικίασιν, τὴν ὁποίαν κάθε δραματικὸς θὰ ἐξήλεσε. Ἐν γένει ἡ τραγωδία τοῦ κ. Χαρλῆ εἶνε γοργὴ καὶ σφικτοδεμένη. Ἡ ἀπλότης τῆς καὶ ἡ λιτότης τῆς, ἡ κλασσικὴ μεταβάλλεται ὅλη εἰς δύναμιν. Τὰ πρόσωπα, ἀντιγραμμένα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' ἀπὸ ἐκείνην πού προσπίπτει μόνον εἰς τὰ μάτια τοῦ καλλιτέχνου, εἶνε ἔντονα καὶ ζωηρὰ ὡς τύποι. Καὶ ἂν ἔχῃ ἐλάττωμα τὸ ὠραῖον αὐτοῦ ἔργον, εἶνε ἕνα ἴχνος νεανικῆς ἀπειρίας, ἡ ὁποία κάμνει ἴσως τὸν Πετροχάρην νὰ λέγῃ περισσότερα τοῦ δέοντος.

Εἶπαν ὅτι οἱ «Πετροχάρηδες» εἶνε δράμα μετὰ θεῶν. Ἴσως. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ εὐμορφία τοῦ ἔργου εἶνε τόση, ὥστε νὰ τὴν ἀντιλαμβάνεται κανεὶς χωρὶς νὰ εἶνε ἀναγκασμένος νὰ τὴν ἐξαγάγῃ μετὰ συλλογισμούς. Αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα, τὰ αὐθύπαρκα ὡς καλλιτεχνήματα, μοῦ εἶνε ἀδιάφορον ἂν ἔχουν θεῶν ἢ ὄχι. Ἴσως οἱ «Πετροχάρηδες» νὰ εἶνε ἀπλῶς μία ἀνωτέρα ἠθογραφία. Ἴσως ὁ συγγραφεὺς νὰ μᾶς δείχνῃ, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, τὸν ἐκφυλισμὸν τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν τῆς πολεμικῆς μας ἀριστοκρατίας, τῶν ὁποίων συχνότατα οἱ βλαστοί, μετὰ τὰ ἐνδοξα ἱστορικὰ ὀνόματα, μεταφράζουν πολὺ ἄσχημα τὰ κληρονομικὰ ἔνστικτα τῆς βίας καὶ τῆς ἀνθιαιρείας, τὰ ὁποῖα ὑπὸ ἄλλας συνθήκας ἀνέδειξαν τοὺς προγόνους. Καὶ ἴσως ἀκόμη νὰ μᾶς δείχνῃ τὴν διαφορὰν τοῦ ἰδανικοῦ ἀπὸ τὴν μίαν γενεὰν εἰς τὴν ἄλλην. Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε! Ἐμὲ, τὸν ἀπλοῦν αἰσθητικὸν κριτὴν, ἐνδιαφέρει μόνον τὸ ὅτι ὁ κ. Χαρλῆς ἐπὶ τῶν ἀντιθέσεων αὐτῶν, τὰς ὁποίας μετὰ τόσην εὐστοχίαν ἀνέσυρεν ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν εἰκόνα, ἠμπόρεσε νὰ στηρίξῃ τὰς δραματικὰς ἀντιθέσεις τοῦ ἔργου του, καὶ εἰς μίαν σύγκρουσιν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, ἀληθινῶν, — ὄχι μόνον ἐλληνικῶν ἀλλ' ἀνθρωπίνων, — νὰ μᾶς δώσῃ τὴν τραγικὴν συγκίνησιν, δηλαδὴ κάτι ἀνώτερον τόπου καὶ χρόνου. Μοῦ φαίνονται διὰ τοῦτο παρὰλογοὶ καὶ παιδαριώδεις αἱ κριτικαὶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐκτύπησαν τὴν βάσιν τοῦ ἔργου, θεωρουμένου δὴθεν ἐξ ἀπόψεως, καὶ εἶπαν ὅτι τὸ ἰδανικὸν τοῦ γέρω-Πετροχάρη, τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ὑπερασπιζόμενος, εἶνε ἀνάξιον τῆς ἐποχῆς μας ὡς δὴθεν καθαρῶς ἀστικὸν ἰδανικὸν μᾶς τάξεως ψευδοαριστοκρατικῆς. Καὶ ἀληθινὰ ἂν ἦσαν αὐτὰ, τί σχέσιν ἠμπορεῖ νὰ ἔχουν μετὰ τὴν ὠραιότητα ἐνὸς δράματος; Τὸ ζήτημα δὲν εἶνε τί εἶνε πράγματι ὁ γέρω-Πετροχάρης, ἀλλὰ τί νομίζει ὅτι εἶνε. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ πού νομίζει ὅτι εἶνε, καὶ πού τὸ νομίζουν οἱ περισσότεροι Πετροχάρηδες τῶν ἡμερῶν μας, ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ὅ,τι νομίζουν ἄλλοι, — ὁ Μάνθος π. χ. — καὶ κάμνει τὸ δράμα. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς ἐνδιαφέρει: νὰ γίνῃ δράμα, καὶ ὄχι σοσιαλιστικὴ διδασκαλία...
